

Основи /същност/ на социалната работа

Увод

Социалната политика на дадена държава е съвкупност от специфични дейности, които целят да регулират социалните отношения между различни по своето социално положение субекти. Този подход към изясняването на социалната политика се нарича още функционален и по същество разглежда социалната политика като дейност за регулиране на отношенията на равенство или неравенство в обществото. Той дава възможност да се търсят неравенства в икономическите позиции на индивидите във връзка със собствеността, труда и условията за труд, разпределението на доходите и потреблението, социалното осигуряване и здравеопазването, да се търсят източниците за тези неравенства и тяхната социална оправданост или неоправданост.

Белег на тази политика е социалната работа. Като термин, социалната работа се разбира и като вид професия, и като система от специализирани институции, и все по-многообразни практики, които за да бъдат ефективни следва да използват интегрирано знание от фундаменталните науки за човека и обществените групи, за обществото като цяло.

Социалната работа може да има теоретичен или практически аспект. Теоретичния аспект включва разработването на програми, модули, модели и техники на въздействие и пр. Практическият аспект на работата включва развитие на теоретичните постановки в практиката.

Социалната работа взема от фундаменталните науки обща координата и теоретично обосноваване на своя подход в конкретните дейности, взема общ хоризонт докато се работи по конкретни случаи, взема методика и инструментариум, както и по-обща критерии за осъществяване на супервизия и за оценката на ефективността от конкретната практическа социална работа.

1. Обекти на социалната работа

Обектите на социалната работа могат да се разграничат на:

- индивиди - в тяхната принадлежност и зависимост от групи и общности;
- функционални групи - в тяхната съвкупна ефективност и конфликтност вътре в групата;
- компактно живеещи общности - с етно-културна или елитарно-кастова спойка и обособеност;
- регионални, професионални, кастови и големи
- етно-религиозни-културни общности, при нужда от тяхното адаптиране и интегриране към държавата и обществото на мнозинството.

Според друга класификация, обекти на социалната работа са:

- безпомощни - деца и възрастни, с увреждания, със зависимости, жертви на насилие;
- лица в криза - неспособност да се справят с проблемите си;
- лица в риск от криза, от насилие и злоупотреба с тях;
- в социална маргиналност - неустойчиви, с раздвоена идентификация;
- лица в социална изолация - отхвърлени, отчуждени, недопускани, самотни;
- а-социални - девиантни и криминални, които са риск за останалите.

Обектите на социалната работа могат да бъдат и:

- при рискови нови роли - нужда от за подготовка и пред-адаптация;
- при реализация на талант, на свръхспособности - нужда от специални условия и привилегии, проблеми с адаптацията.
- в ролята на жертва;
- в ролята на партньор;
- в ролята на клиент.

2. Субекти на социалната работа

Основни субекти на социалната работа са:

- социалния работник;
- държавни организации – например Министерство на труда и социалната политика;
- агенции – например Агенция за закрила на детето;
- организации към местната власт.

3. Предназначение на социалната работа

Функциите на социалната работа могат да се обобщят:

- облекчаване на кризата и проблемите;
- компенсаторно пренасочване и мотивиране;
- подготовка и адаптиране към нови роли и сфери;
- научаване да се позитивира, умение за преоценка на житейски събития и ситуации;

- овластяване и мотивиране към активно включване и успех.
- ресоциализация и научаване на социални умения, реадптиране след период на изключеност;
- контрол върху социално- значимо поведение на личността и групата.

4.1 Практически аспекти на социалната работа

Към социалната работа, в широкия смисъл на понятието се отнасят и предоставянето на обществено организирани услуги под формата на: осигуряване на храна и почистване на домовете, медицински услуги и други на инвалиди и възрастни самотни хора, настаняването и обслужването на възрастни и инвалиди от различни възрастови групи в домовете на системата “Социални грижи”. Подпомагането на хора, изпаднали в затруднено материално положение или нуждаещи се от обслужване, които не могат да използват друга форма на социална защита се осъществява за *сметка на държавни бюджетни средства* (от местните бюджети и субсидии от републиканския бюджет). В преходния и постпреходния период, поради затруднения на местните бюджети, в България започна изграждането на специализирани централизирани фондове за нуждите на подпомагането. Такива са: фонд “Целева социална защита”, фонд “Подпомагане на семейството”, фонд “Рехабилитация и социална интеграция”.

Социалната работа е практическа професия с нарастващо значение в съвременното общество у нас. Причините за това са най –различни, но могат да се обобщят:

- на първо място, разслоението сред обществото. Появи се огромно разграничение между лица с ниски доходи и високи такива
- нарастване на агресивността сред младите хора. Проблемът с противоправните

деяния на младежите или ненавършилите пълнолетие лица продължава да е сред актуалните в българското общество. Въпреки че българското законодателство предоставя възможности за избягване на търсенето на наказателна отговорност на непълнолетните правонарушители (лицата от 14 до 18 години), във все повече случаи такива лица биват осъждани и лишавани от свобода, което обаче не винаги дава ефективен резултат.

Счита се, че наказателното противодействие на противоправните деяния на ненавършилите пълнолетие лица е в конфликт с международните стандарти за защита правата на детето и провежданата в демократичния свят политика на използване на алтернативни подходи за възпитание и контрол на децата. От гледна точка на факта, че България реформира или хармонизира своята правосъдна система с европейската, то у нас се наложиха фактори към промяна на наказателните отношения към младежите или ненавършилите пълнолетие лица.

В резултат на изследвания на положението на децата и младежите в страните от Централна и Източна Европа „Младите хора в променящото се общество” на изследователския център „Иноченти” при УНИЦЕФ по проекта MONEE за 2000 г. към България се отправят препоръки за цялостен преглед на законодателството в духа на международните стандарти. Акцентира се върху проблема за подготовката на кадрите в областта на правосъдието по отношение на ненавършили пълнолетие лица и особено на социалните работници, въвеждането на алтернативи на изолирането или лишаването от свобода, увеличаване на усилията в сферата на превенцията. Всичко това наложи промени в Наказателния Кодекс на страната и съответно въвеждане на социалната работа сред младежите като алтернативен метод за справяне с младежката престъпност.

- грижи за старите хора. В съзнателния живот на индивида протичат редица явления и процеси, които могат да се определят като фактори, действащи върху нивото му на тревожност, като този процес е изключително характерен за лицата в трета възраст. Социалната работа може да намали негативните емоции при старите хора;

-насочване към интеграция на лица с увреждания и пр.

При всички тези случаи засегнатите лица са в риск:

- от социално изолиране и санкциониране;
- от напрегната конфликтност със средата и институциите на обществото;
- от ответно обществено дискриминиране;
- от натрапчива мисъл и усещане за ненормалност на живота.

Следователно, социалната работа цели:

- подпомагането на такива личности, групи и общности;
- тяхното адаптиране и реинтегриране;
- промяната на рисковия им манталитет;
- както и създаване на социални умения за труд и участие в обществено значими и полезни дейности.

В част от случаите, социалната работа цели овластяване на хората в криза и риск, активизирането им, научаването им за ефективна дейност и общуване в конкретна социална среда и обкръжение. В други случаи, социалната работа цели подтискане и пренасочване на външните заплахи и негативни сили, или тяхната собствена промяна - за да спре радикално негативното им действие. Става дума за социални промени, които предизвиква социалната работа - в интимните референтни групи (семейство, приятели, интимни партньори), в деловите референтни групи на личността (колеги, съседи,

възпитатели, контролиращи го служители и специалисти).

5. □ Интеграция с други институции

При различните случаи, социалните органи си взаимодействат с различни органи. На практика обаче, основното взаимодействие е между социалните органи и МВР. Типичен случаи на взаимодействие е при защита на децата.

Децата имат права, които се защитават от обществото и държавата. Усилията на държавата са насочени към финансиране, ефективна дейност на институциите - и от друга страна към адекватно законодателство. Държава, като България в тежък демографски срив е принудена да даде максималното, за да защити бъдещето си. Задача на обществото е да посочи как държавата се опитва да гарантира бъдещето на подрастващите. Напускането на страната от хиляди млади хора и тежки проблеми като наркоманията - свързани с често оказват негативно влияние върху възпитателните процеси. Налице е еволюция на отношението към децата от примитивните към съвременните цивилизовани общества. Днес децата са най-голямата ценност за всяко напреднало общество и грижата за тях е мярка за адекватност към настоящия момент.

Редица изследвания показват, че насилието у нас ескалира в резултат на ежедневния стрес. Нещо повече - пострадалите от насилие трудно говорят за преживяното. Тази тема рядко е предмет на дискусия. Общественото внимание обикновено е привлечено, когато ескалиралото насилие е довело до смърт. Тогава, за известно време то концентрира медийно внимание и става обект на засилен обществен интерес. Ежедневно и многократно повтарящите се прояви на насилие често се превръщат в модел на подражание, а децата са най – честите потърпевши. Всичко това предполага системен анализ на мерките и институционалната защитеност на децата от насилие. В България, основа за разбирането на правата и закрилата на детето е Законът за закрила на детето , с последващите изменения. Той се явява своеобразна конституция в областта на закрилата на децата в Република България. Сред по-важните принципи за закрила на детето са: зачитане и уважение на неговата личност, отглеждането му в семейна среда, осигуряване по най-добър начин на неговите интереси, подбор на лицата, ангажирани в дейности по закрила на детето /чл. 3/. Мерките включват: съдействие, подпомагане и услуги в семейна среда, настаняване в семейство на роднини или близки, настаняване в приемно семейство, настаняване в специализирана институция /чл. 4/. В закона се предвижда специална закрила за дете в риск и дете с изявени дарби. Органите, осигуряващи закрила на детето, са: председателя на държавната агенция за закрила на детето и неговата администрация, дирекциите

"Социално подпомагане", министъра на вътрешните работи и неговата администрация. Всяко заинтересовано лице може да иска и да получава съдействие от органите по закона.

Председателят на Агенцията за закрила на детето /АЗД/ "ръководи, контролира и координира" дейностите в областта на закрилата на детето. Агенцията е юридическо лице на бюджетна издръжка със седалище гр. София. Към АЗД се създава национален съвет за закрила на детето с консултативни функции, в който участват представители на много министерства и ведомства, както и на юридическите лица с нестопанска цел, които имат предмет на дейност - закрила на децата. Специализираният орган за провеждане на политиката за закрила на детето в общините е Дирекция "Социално подпомагане".

Тя осъществява текущата практическа дейност по закрила на детето в общината и прави предложения до Общинския съвет за общинска програма за закрила на детето, като определя и провежда конкретни мерки по нея - и контролира изпълнението им. Мерките за закрила на детето включват: осигуряване на педагогическа, психологическа и правна помощ на родителите или лицата, на които са възложени родителски функции; насочване към центровете за социална рехабилитация и интеграция; консултиране и информиране на родителите, децата и лицата, на които е възложено изпълнението на родителски функции. Настаняването на дете в семейство на роднини или близки, или в приемно семейство се извършва от съда. До произнасянето му, Дирекция "Социално подпомагане" по настоящия адрес на детето извършва временно настаняване по административен ред. Основанията за настаняване извън семейството са посочени в чл. 25. В закона се регламентират изискванията, на които трябва да отговарят приемните семейства, както и лицата, които могат да кандидатстват за приемно семейство. Специално внимание се обръща на мерките за полицейска закрила, основанието за нейното предоставяне, правомощията на полицейските органи. От особена важност за осъществяване дейността по този закон е нейното финансиране. То се осъществява от републиканския бюджет, общинските бюджети, национални и международни програми и споразумения в областта на грижата за децата, дарения от местни и чуждестранни физически и юридически лица, фонд "Социално подпомагане", други източници. Финансова помощ и/или помощ в натура се отпуска от директора на дирекция "Социално подпомагане" към агенция за социално подпомагане. Към министъра на правосъдието се създава фонд "Подпомагане на деца", като второстепенен разпоредител с бюджетни кредити за подпомагане на деца в риск, на специализирани институции, в които са настанени деца, на приемни семейства и на родители, които са взели децата си от специализирана институция и се грижат за тях.

Една от мерките за закрила на детето е полицейската закрила. Предоставянето на

полицейска закрила на дете се осъществява от специализираните органи на МВР. Полицейската закрила е спешна мярка, която се взема, когато:

- детето е обект на престъпления или има непосредствена опасност за живота или здравето му;
- има опасност то да се окаже въввлечено в престъпление;
- детето е изгубено или е в безпомощно състояние;
- детето е останало без надзор.

Полицейска закрила се предоставя за не повече от 24 часа по всяко време на денонощието по искане на :

- Самото дете;
- Родител или лице, на което е възложено изпълнението на родителските функции;
- Социален работник;
- Председател на общинската администрация или член на местната комисия за борба срещу противообществените прояви на малолетните и непълнолетните;
- Полицейски орган;

- Прокуратурата;
- Съда.

Специализираните органи на МВР могат:

- Да настанят детето в специални помещения, като не се допуска контакт с лица, общуването с които може да има вредно въздействие върху него;
- Да настанят детето в специализирани институции, като при необходимост му бъде осигурена охрана;
- Да върнат детето при родителите му или лицата, на които е възложено изпълнението на родителските функции.
- Полицейските органи, предприели закрилата, уведомяват незабавно:
- Родителите на детето;
- Общинската служба за социално подпомагане, в чийто район е предприета закрилата;
- Общинската служба за социално подпомагане по местоживее на детето;

- Прокуратурата.

- Действията по издирване на изчезнало дете се предприемат незабавно. За предоставянето на полицейска закрила на детето в РПУ трябва да бъде подадено искане по образец.

Както е видно от посочения пример, съществуват активни връзки на взаимодействие между социалната работа и органите на МВР. Разбира се, това не е единствения случай, взаимодействие се осъществява също така и с Бюра по труда, с места за отглеждане на деца или домове за стари хора, с различни медицински специалисти или психолози и пр.

Може да се обобщи: социалната работа е система от действия и мероприятия, насочени към облекчаване на проблемите на лица в нужда или смекчаване на различни пазарни рискове.

1.